

Ю. Г. Барабаш,
кандидат педагогічних наук, доцент;
Р. О. Позінкевич,
кандидат педагогічних наук, доцент

З історії трудової підготовки учнів сільських шкіл Волині

Викладено ключові позиції підготовки сільських учнів до роботи після школи в 50–80-х роках з точки зору можливості запозичення окремих моментів цього досвіду в наші часи.

Ключові слова: професійна самореалізація, система підзаконних нормативних документів, суспільно корисна трудова діяльність молоді, трудові об'єднання учнів, базове підприємство, навчально-виробнича база, трудова підготовка у школі, кабінет профорієнтації, управління трудовою підготовкою учнів, перспективи трудової підготовки молоді.

Barabash Yu. H., Pozinkevych R. O. Excerpts on the History of Labor Preparing for Rural Schoolchildren in Volyn.

Key positions of the preparation of rural schoolchildren for work after school in the 50's – 80's are outlined in terms of the possibility of borrowing some points of this experience in our time.

Key words: professional self-realization, system of by-laws normative documents, social labor activity of youth, labor unions of pupils, basic enterprise, educational and production base, labor training at school, vocational guidance office, management of labor training of schoolchildren, perspectives of youth labor training.

Постановка проблеми. У 1950–1980-х роках в СРСР існували серйозні диспропорції на ринку праці як наслідок падіння престижу масових професій, у тому числі в аграрному секторі (прагнення значної частини молоді одержувати вищу освіту з роботою поза матеріальним виробництвом, «споживацькі настрої»). Тож було розроблено систему заходів для поліпшення становища з трудовими ресурсами в державі. Діяла вона й у Волинській області.

Нині, в далеко інших соціальних умовах, маємо почасті схожі проблеми. Тому важливо дослідити трудову підготовку сільських школярів того часу й доречність втілення в сучасній ситуації окремих елементів із колишніх напрацювань.

Виклад основного матеріалу. В зазначений період приймаються базові документи із проблеми, зокрема Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти» (1958 р.); вводяться в дію підзаконні нормативні документи (більше 60), покликані забезпечити комплексний підхід до роботи з молоддю щодо підготовки її до життя і праці, свідомого професійного самовизначення. Вони стосувалися правничого, організаційного, змістового, фінансового, методичного та інших складових проблеми.

Ось деякі з них:

– Положення про учнівську виробничу бригаду в колгоспах і радгоспах; Примірне положення про шкільну профорієнтаційну комісію (1970);

– «Про літні практичні роботи учнів загальноосвітніх шкіл» (1972 р.);

– «Про порядок складання кваліфікаційних екзаменів випускників середніх загальноосвітніх шкіл у сільській місцевості з навчанням роботи на тракторах та інших сільськогосподарських машинах» (1972 р.);

– «Про організацію міжшкільних навчально-виробничих комбінатів трудового навчання і профорієнтації учнів» (1974 р.);

– Положення про табір праці й відпочинку старшокласників (1975 р.);

– Перелік навчального обладнання та навчально-наочних посібників для кабінетів вивчення трактора та сільськогосподарських машин середніх загальноосвітніх шкіл (1977 р.);

– Тимчасове положення про міжвідомчу раду з профорієнтації молоді (1978 р.);

– Рекомендації з організації навчально-методичного кабінету профорієнтації учнів середніх загальноосвітніх шкіл (1978 р.);

– Положення про базове підприємство (організацію) середньої загальноосвітньої школи (1979 р.);

– «Про організацію суспільно корисної праці учнів загальноосвітніх шкіл» (1979 р.) тощо.

Було налагоджено тісний зв'язок школи з місцевим виробничим оточенням (ланки взаємодії – місцеве базове господарство, учнівська виробнича бригада чи шкільне лісництво як трудові об'єднання старшокласників, табір праці й відпочинку і под.). Забезпечено необхідну навчально-матеріальну базу із трудового навчання (кабінети з обов'язковим обладнанням, уведення посад інструкторів для

ведення практичних занять на сільськогосподарських машинах у виробничих умовах та ін.).

На заключному етапі було введено кваліфікаційний екзамен на присвоєння випускникам робочої спеціальності. Разом з атестатом зрілості їм вручали відповідне посвідчення.

Управлінська вертикаль була покликана координувати цю роботу на всіх рівнях – держава, область, район, профорієнтаційні комісії у низовій ланці (школах).

Кабінети (відділи) трудового навчання та профорієнтації в обласних інститутах підвищення кваліфікації вчителів були центрами вирішення цих питань.

Такий кабінет діяв і в тодішньому Волинському інституті удосконалення вчителів: завідувачий Ю. К. Шутовський, методист М. С. Глуцук забезпечували у регіоні весь комплекс проблем, пов'язаних із трудовою підготовкою, профорієнтацією учнівської молоді.

До найкращих у цьому плані шкіл належали Лаврівська, Тростянецька та ін. Саме з них формувались обласні команди на республіканські змагання «Юний механізатор». За результатами цих змагань волиняни завжди були у першій десятці та не раз – серед призерів.

Наявність на Волині достатньо відпрацьованої, ефективної системи трудового виховання школярів у ці роки засвідчує такий факт. У Луцьку 28–30 жовтня 1975 р. Міністерством освіти спільно з Академією педагогічних наук УРСР проведено республіканську науково-практичну конференцію з трудової підготовки учнів сільської школи.

Що забезпечувало успіх професійної орієнтації в області? Деталізуємо «зсередины» ці процеси на прикладі Торчинської СШ Луцького району.

1. Профіль трудової підготовки старшокласників – «Тракторна справа».

2. Базове господарство – колгосп ім. Т. Шевченка, багатогалузеве, доволі добре оснащене, без дефіциту кадрів аграрне підприємство. Наставник виробничої бригади школи – Марія Войтюк, бригадир овочевої бригади.

3. Базове господарство закріпило за школою 20 га, у т. ч. 1 га для трактородрому (для їзди на тракторах). Вирощувалися культури згідно з технологічними картами і графіком проведення окремих операцій.

4. Загальні напрями діяльності членів виробничої бригади школи:

а) вирощування сільськогосподарських культур, провідних у даній ґрунтово-кліматичній зоні;

б) участь у механізованих роботах на бригадному полі під керівництвом учителів з трудового навчання та інструкторів із тракторної справи і досвідчених механізаторів колгоспу (за винятком операцій, пов'язаних з посівом, міжрядним обробітком та використанням отрутохімікатів) відповідно до заявко-календаря базового підприємства на весняно-літній період, згідно з годинами на трудове навчання у навчальному плані, в т. ч. на навчально-виробничу практику старшокласників;

в) участь у ремонті сільськогосподарської техніки, підготовці її до використання. Ці роботи проводились у місцевому відділенні «Сільгосптехніки»;

г) навчально-дослідна діяльність на завдання вчених та спеціалістів колгоспу:

– за завданням академіка Ф. П. Мацхова (Харківський сільськогосподарський інститут) вивчався вплив позакореневого підживлення на цукристість цукрового буряку. Визначалось оптимальне співвідношення доз, наборів компонентів, строків проведення цієї операції;

– за завданням кандидата сільськогосподарських наук І. А. Кодимського (Черкаська обласна сільськогосподарська дослідна станція) досліджувалась можливість одержання чотирьох урожаїв зеленої маси за вегетаційний період в умовах вологого клімату Волині;

– за завданням спеціалістів базового підприємства визначалась оптимальна густина рослин цукрового буряку на погонному метрі;

г) щороку готувалося для колгоспу 100–150 т насінневої картоплі для посадки;

д) догляд за зеленими насадженнями на території школи;

е) самообслуговування, суспільно корисна продуктивна праця (в інших господарствах – сортове прополювання на посівах зернових, посадка лісу в місцевому лісництві та ін.);

є) виконання літніх навчально-виробничих завдань за навчальним планом із трудового навчання;

ж) підготовка й участь у конкурсах, змаганнях, зльотах активу учнівських виробничих бригад на різних рівнях, включаючи республіканський.

5. Схема організації діяльності.

– У складі ради виробничої бригади перебували: бригадир учнівської виробничої бригади (учень), ланкові (клас-ланка), наставник бригади, заступники директора школи з навчально-виховної роботи, представники виробництва (голова базового колгоспу, керуючий місцевим відділенням «Сільгосптехніки»);

– щороку в січні рада бригади на зборах членів бригади звітували про виконану роботу, обирали новий склад ради, затверджували план на наступний рік, приймали зобов'язання клас-ланок;

– окремо готувалася заявка базовому підприємству на матеріально-технічне забезпечення навчально-виробничої діяльності учнів у наступному році, зокрема технікою і паливом;

– підведення підсумків господарської діяльності виробничої бригади: прийняття рішення на раді бригади про розподіл коштів, зерна, цукру за здану бригадою продукцію базовому господарству (частина спрямовувалася у фонд всеобучу школи, решта – кожному членові бригади залежно від коефіцієнта його трудової участі, який визначався обліковцями в рамках кожної клас-ланки).

6. Навчально-матеріальна база з трудового навчання у школі: в розпорядженні два трактори ДТ-20, вантажний автомобіль. Кабінет із тракторної справи та рослинництва, кабінет профорієнтації, на базі

Методичні публікації

яких, наприклад, двічі проводився обласний семінар для керівників районних методичних об'єднань із трудового навчання у старших класах. За необхідності з учнями працювали провідні спеціалісти колгоспу, в т. ч. механізатори.

7. Результати діяльності. Школі було надано право присвоювати робочу кваліфікацію своїм випускникам. У 1971–1978 рр. кваліфікаційний екзамен (головою комісії був головний інженер районного управління сільського господарства) склали 614 випускників школи, половина з них – дівчата. Всі вони разом з атестатом зрілості одержали посвідчення «Тракторист-машиніст III класу». З випускників школи тих років у середньому 30 % працевлаштувались у сільському господарстві. Багато з них (більше 100 чоловік) одержали середню спеціальну або вищу сільськогосподарську освіту. При цьому базовий колгосп за свій рахунок щороку направляв на навчання у ці заклади по дві особи.

8. Оцінка державою трудового виховання учнів Торчинської СШ:

– 1966 р. – диплом третього ступеня ВДНГ; 12 членів бригади одержали бронзові медалі виставки;

– 1970 р. – грамота Міністерства освіти, грамота Волинського обласного відділу освіти та обласного управління сільського господарства за одержання високих урожаїв сільськогосподарських культур на бригадному полі в базовому господарстві;

– 1971 р. – почесна грамота Міністерства освіти та ЦК ЛКСМУ. Бригада-переможець серед учнівських бригад області. Їй вручено перехідний червоний прапор ЦК ЛКСМУ та третю премію по лінії Міністерства освіти УРСР (бібліотека вартістю 5000 крб) за кращу організацію механізаторського всеобучу серед учнівської молоді;

– 1972 р. – перше місце на третьому зльоті учнівських виробничих бригад Волині. Вручено перехідний червоний прапор Волинського обкому комсомолу і кінокамери;

– 1973 р. – почесна грамота ЦК ЛКСМУ за успіхи в трудовому вихованні учнів школи;

– 1974 р. – грамота Міністерства освіти України за успіхи в трудовій підготовці учнів;

– 1976 р. – друге місце на обласному зльоті активу учнівських виробничих бригад та юних натуралістів Волині та ін.

Висновки. Ми навели приклад діяльності однієї з сільських шкіл Волині (не «зразково-показової»). У всіх школах області (як і в державі) трудова підготовка учнів тією чи іншою мірою, залежно від місцевої специфіки, будувалась приблизно за такою ж технологічно-

організаційною схемою. Природно, одержувані результати у кожному випадку були неоднаковими.

Далі було різке зниження уваги держави до цих питань: настала «горбачовська перебудова»...

Сьогодні можна по-різному оцінювати ту систему роботи та її зміст, але в цілому то була ефективна, цілісна, добре скоординована технологія підготовки молодих людей до життя і праці.

Нині цією проблемою займаються лише невеликі групи спеціалістів-ентузіастів, але їхні розрізнені зусилля, ясна річ, не мають суттєвого впливу на стан справ у цьому напрямку. Проте ця проблема великого соціально-економічного значення однозначно вимагає реанімації.

Ідеологія рамкового Закону України «Про освіту» показує: ми з урахуванням нових соціально-економічних особливостей повертаємося до таких фундаментальних понять, як «інтеграція з ринком праці» (стаття 6), «готовність до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності» (стаття 12), «професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів» (там же) та ін. [1].

Зрозуміло, ці та інші базові орієнтири буде деталізовано в майбутньому Законі «Про загальну середню освіту» та підзаконних нормативно-правових актах. Зокрема, Кабмін України затвердив план заходів реформування загальної середньої освіти. Серед них по лінії МОН України та Академії педагогічних наук передбачені:

– розробка типових освітніх програм профільної середньої школи (до грудня 2020 року);

– розробка засобів професійної орієнтації базової та профільної школи (до III кварталу 2018 року).

Одночасно МОН України вже опублікувало орієнтовний перелік профілів трудового навчання старшокласників (усього 48) із розрахунку 500–600 год програмового матеріалу. Наприклад, для сільських шкіл рекомендуються профілі «Основи сільськогосподарських технологій» та ін. Педагогічні колективи самостійно визначатимуть профіль (профілі) трудової підготовки своїх учнів, їх зміст, виходитимуть з інтересів школярів, навчально-матеріальної бази школи та її виробничого оточення, перспективної потреби у кадрах, перш за все в регіоні [2].

Створюючи трирічну профільну школу, слід критично і творчо використовувати позитивний досвід минулого, який у своїй основі являв ефективну систему трудової підготовки молодого покоління.

Таким чином, держава в питаннях найбільш раціонального формування трудового потенціалу починає рух шляхом, яким уже давно й успішно ідуть усі розвинені країни.

Література

1. Закон України «Про освіту», 2145-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2017. 4 жовт.
2. *Інформаційний збірник МОН України*. 2017. № 9.
3. Барабаш Ю. Г., Позінкевич Р. О. Основи профорієнтаційної роботи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т. ім. Лесі Українки, 2013. 220 с.
4. Трудовое обучение, воспитание и профессиональная ориентация учащихся средних общеобразовательных школ: сб. документов / сост. А. Я. Аверичев; под ред. В. М. Коротова. Москва: Просвещение, 1980. 191 с.
5. Про затвердження плану заходів на 2017–2029 рр. із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальноосвітньої середньої освіти «Нова українська школа»: розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/58586/